

ontdek frans-vlaanderen

door
WARD CORSMIT

Gezelle en Frans-Vlaanderen.

Caesar Gezelle had het zeker niet mis, toen hij Frans-Vlaanderen noemde « 'n uitgestrekte bake vol onontgonnen taalerts ».

Hoe kon het anders of zijn oom, die ijverige diepdelver naar de rijke grondstoffen der volkstaal, zou ook speurtochten ondernemen in dit vergeten Nederlands niemandsland in Frankrijk. We zien hem dan ook terdege de « schreef », d.w.z. de taalgrens, overgaan en van zijn ontdekkingen relaas uitbrengen in het bekende tijdschrift de « Biekorf », waarvan hij zelf hoofdopsteller was. De lezers kunnen hem op zijn reizen bijna op de voet volgen. De eerste totaalindruk — « ondanks de paelstenen die van ijzer zijn en noodzakelijk Franse opschriften dragen » — heeft onze geleerde toerist en dichter het gevoelen nog steeds in West-Vlaanderen te zijn, zodanig ziet er al dat door de mensen gemaakt is Vlaams uit: « daken van stro, lemen wanden met okerachtige plakweeg, wagens, karren, onze-Lieve-Vrouwkes aan de linde voor 'n hofgat, alles gelijk in Vlaanderen ». Spontaan rijst de vraag bij de lezer: « Het overige, het onvlaamse, van wie komt dat voort, van mensen? » « Neen », zou Gezelle hebben geantwoord, « 't is al ijzerconstructie van een onvolkse en onpersoonlijke machine zonder een warm kloppend herte: de Franse eenheidsstaat ». Het is vooral de taal, die zijn enthousiaste belangstelling gaande houdt. Hij vereert de aldaar gesproken moedertaal met koninklijke onderscheidingen, te meer omdat ze zich zelf zo getrouw is gebleven, alle officiële minachting ten spijt, op een ver verleden teruggaat en bovendien zichzelf moest behelpen zonder enige geleide steun van buitenaf, zoals b.v. de school, wier invloed veredelend kan inwerken op de gesproken taal, maar dikwijls ook de levendige band

met het oudere volksleven verbreekt: « De tale en de uitsprake hiervan, is hetgeen de bezoeker van Frans-Vlaanderen 't meest van al bevreemdt. Het landsvolk spreekt daar een oudere taal dan wij, die schoolvlamingen zijn, en die " Keizersvlemsch " spreken, zij spreken " Keuninkvlemsch " en dat hebben zij niet in scholen en met hun ogen, maar met hun oren en van moeder " eleerd " ». En het bewijs bij de stelling voegend, haalt hij enkele treffende staaltjes aan uit die aloude taalschat:

iemand wijen - begraven
borieren - boeren, boerenneringe drijven
smoorrei - stuifregen
eiers gären - rapen
de deure bouten - grendelen
't mült - 't stoft, 't stuift
túmelare - toom

In de keurige en vlotte mededeling van zijn ontdekking ontbreekt niet zelden het humoristisch tikje, of zelfs schampere aanklacht tegen de verfransende invloeden. In een minder bekend gedichtje leren we hem, de zoetgevooisde zanger, kennen van een meer dan gewone strijd lustige kant:

Frans-Vlaanderen, Frans-Vlaanderen,
Wie heet er U alzoo?
Dat moet en zal veranderen,
Dat hoore ik zoo noo! (ongaarne)

Ook nog andere korte versjes werden hem door Frans-Vlaanderen ingegeven. Zo werd de schone « torre » van Zerkel evengoed als zijn minzame pastoor voor eeuwig verheerlijkt door Vlaanderens beste dichter, wie daar een allerhartelijkste ontvangst te beurt viel. We voelen in dat stukje de hartetrilling na van een gelukkige mens, die zijn vreugde had aan de meest eenvoudige dingen des levens, zoals de gesproken moedertaal, die in de Westhoek zulk een zoete klank bezat als liep er druivensap uit de mond van die ze spreken. En of de kenner en fijnproever als Gezelle was, dit taalwijnkje kon smaken en waarderen!!

« O Zerkel, nooit en zag
ik schoonder torre staan
als uwen torre daar,
den witten spitsen hoogen
die mij, van verre en naar
de brave lieden togen,
en zeggen: gaat daacheen,
en spreekt den Herder aan,
een vriend zal Hij U wezen
van herten en van oogen... »

In Caester bij Belle bezoekt Gezelle een kapel aan drie heilige maagden gewijd. Vanuit Engeland kwamen ze hierlangs op bedevaart naar

Rome. In de bosrijke omgeving van Caester werden ze vermoord. De hele gebeurtenis stond in de kapel in geschilderde tafereelen afgebeeld met onderaan de oud-vlaamse vers-tekst:

« Zo eens dichtte die al wandlend
op een lieven lentedag
in 't kapeltje kwam getreden
dat te Caester rijst nog heden
en 't verhaal geschilderd zag. »

Zoals met alles wat onder zijn scheppende inspiratie nieuw leven ontving, zou ook dit, door Gezelle in vijfregelige strofen breed uitgesponnen verhaal, een glanzend juweeltje worden van herdichte volksdevotie.

In Vieux-Berquin (oud-Berchem) leerde Gezelle een taalgrens kennen, die dwars door het kerkschip heenliep. Epistel- en Evangeliekant lagen in 'n verschillend taalgebied. In de Hoogmis nam het Vlaamssprekend mansvolk plaats tegen de muur aan de Epistelzijde. De vrouwen zaten aan hun linkerzij. De Franssprekende kerkgangers verdeelden evenzo de ruimte aan de andere zijde: de mannen tegen de muur, rechts van hen hun vrouwen. (Biekorf 1892)

Gezelle's dichterschap en wetenschappelijke onderlegdheid verwierpen hem gaandeweg meer aanzien en bekendheid, ook in Frans-Vlaanderen. In 1884 wordt hij als lid opgenomen van het « Comité Flamand de France ». Later in 1893, dank zij een voorstel waarop met eenparige stemmen werd ingegaan, zou zich hetzelfde comité al zijn werken aanschaffen. Het veelvuldige gebruik van de Franse taal op de vergaderingen was blijkbaar Gezelle niet naar de zin. We horen hem geregeld tegensputteren. Had hij het soms niet bij het rechte eind? Was het comité in de eerste plaats niet opgericht ter bevellinging en betere kennis van de moedertaal, waarvoor zijn wapenspreuk zo onomwonden uitkwam: « Voor Moedertaal en Vaderland »? Met vooraanstaande figuren uit de Westhoek onderhield Gezelle een geregeld schriftelijk verkeer, zo o.m. met priester Lemire « die zoo vrij konde spreken in 't Vlamsche », aan wie hij het idee van een duikelalmanak voor 't volk te danken had, met de priesters De Haese en Carnel, met Ingenaar De Coussemaeker, over wie hij een beknopte levensschets verzorgde, uitgegeven door de Koninklijke Vlaamse Academie. Even overtuigd als Gezelle zelf, waren deze correspondenten vurige bewonderaars en voorstanders van de Vlaamse taal. Behoudens de persoonlijke ervaringen van Gezelle, bracht de « Biekorf » geregeld ook nieuws uit Frans-Vlaanderen bezorgd door Frans-Vlamingen. Naast dikwijls in vertaling overgenomen artikels, verwerkte de hoofdsteller binnengekomen bericht op de hem eigen manier, niet zonder die pikante humor waar het de achterstelling van het Vlaams betrof, b.v. de Franse President ontvangt van de Bretoenen een vertaling van de Bijbel met commentaar alsmede een

afschrift van een verzameling oude volksliederen opgetekend uit de mond der boeren. Genoemde President, Heer Carnot, was zo vriendelijk deze uitgaven in de nationale bibliotheek te plaatsen. Gezelle stelt daarbij de vraag: « Waar steekt hij het Vlaams der Frans-Vlamingen? »

Maar wie weet nu nog, dat diezelfde Gezelle voor Frans-Vlaanderen een tijdschrift uitgaf onder de titel: « Ons Oud Vlaamsch ». Zeker, dit geliefde kindje van zijn taaldroom bleef niet lang in leven. Al was het goed en origineel gevoed, het stierf een zoete dood, wellicht door de klassieke schuld van gemis aan belangstelling en de duurte der druk- en papierluiers, waarin het zijn geestrijke levendigheid niet verder mocht uitspartelen. Want de kwaliteit ontbrak in genen dele dit zwakkere broertje van de latere « Biekorf ». Als onderschrift verkoos Gezelle de uitroep van Philips de Schone op de Pevelenberg in 1304: « Il pleut des Flamands ». In het tweede nummer wordt de uitroep vernederlandst: « Mij dunct dat 't Vlaminghen reyndt ». Wilde Gezelle het soms ook doen regenen van Vlaamse tijdschriften in Frans-Vlaanderen? Gewis. Want het woord vooraf deinst voor geen soldatesketaal terug, die elke vijand dreigend op afstand houdt: « Dit bladtje dient om het bestaen der tale meer bekend en bemind te maken, daarenboven om ze tegen 't geweld van den tijd die 't al verslijt en tegen andere vijandelijke machten, te bewaren en te verdedigen ». In een volgend nummer horen we een mildere toon, doch de actiestraal der propaganda slaat wijder uit over alle nederlands-talige streken in de wereld, die in het Frans-Vlaams probleem belangstelling moeten vinden: « om het Frans-Vlaams bij de andere Vlaamssprekenden, in Belgenland, Nederland, Nederlands Indië, Japan, America, Midden- en Zuid-Afrika bekend en vereerd te maken, enz... ». Het taalparticularisme van Gezelle had dus ook een Groot-Nederlands perspectief. Elk abbonent wacht de taak om de verspreiding in de hand te werken, daarom krijgt hij « twee afprenten van ieder nummer, ene om te houden, en ene om uit te lenen of weg te geven tot vorderinghe van "Ons Oud Vlaamsch" ». De uitgever te Belle (Frans-Vlaanderen) krijgt het aan de stok met het Franse postbeheer. Deze achtbare instantie van de « Pays de l'égalité » raakte niet gewijs uit de adressen, die Gezelle in echt en onvervalst Vlaams had opgegeven voor zijn lezers in de Westhoek.

Deze weinige details uit het rijke archief van Gezelle's betrekkingen met Frans-Vlaanderen kunnen enigszins volstaan om de lezer een indruk te geven van Gezelle's belangstelling en activiteit voor Frans-Vlaanderen, waarvan hem vooral de benarde taalkwestie ter harte ging.